

жим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vnapu/2012_2/03-Skuli.pdf.

5. Глушков В.Г. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність "Вісник Вищої ради юстиції" № 2 (6) 2011 43 – [електронний ресурс] – режим доступу http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vvryu/2011_2/DOC/11gvoosa.pdf.

6. Благута Р.І. Красницький І.В. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: проблеми співвідношення та застосування // Діяльність підрозділів кримінальної міліції: сучасний стан та перспективи вдосконалення: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 12 квітня 2013 р.).- Львів: ЛьвДУВС, 2013.- 632 – с. 30-33.

7. Черков В.О., Чистолінов О.М. До питання про співвідношення оперативно-розшукової діяльності й негласних слідчих (розшукових) дій за проектом нового КПК України, – [електронний ресурс] – режим доступу <http://www.corp-lguvd.lg.ua/d120106.html>.

УДК 343.163.343.102.343.121.4(477) –
Є.В. Сергєєв

СИСТЕМА ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ НАГЛЯД ЗА ЗАКОННІСТЮ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Спираючись на результати змістовного дослідження чинного законодавства України, у статті розглядається система органів прокуратури, уповноважених на здійснення нагляду за законністю обмеження прав людини під час оперативно-розшукового документування злочинів.

Ключові слова: *прокурорський нагляд, оперативно-розшукова діяльність, досудове розслідування, конституційні права людини, оперативно-розшукове документування.*

Опираясь на результати содержательного исследования действующего законодательства Украины, в статье рассматривается система органов прокуратуры, уполномоченных осуществлять надзор за законностью ограничения прав человека во время оперативно-розыскного документирования преступлений.

Ключевые слова: *прокурорский надзор, оперативно-розыскная деятельность, досудебное расследование, конституционные права человека, оперативно-розыскное документирование.*

Based on the results of substantive study of the current legislation of Ukraine, in the article considers the system of prosecution bodies, authorized to perform supervision over the legality of restrictions of human rights during investigative document the crimes.

Key words: *public Prosecutor's supervision, the operational-search activity, the pre-trial investigation, constitutional rights, operative-investigative documentation.*

Постановка проблеми. Оперативно-розшукове документування злочинів є однією з головних функцій уповноважених оперативних підрозділів, наділених згідно до завдань ОРД правом на проведення передбачених Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" та відомчими нормативними актами спеціальних заходів, застосування засобів і методів. Утім, використання такого інструментарію з огляду на негласний його характер значною мірою пов'язано з обмеженням прав людини, а інколи тісно межує з їх порушенням [1]. Саме тому згідно до положень Конституції та низки інших нормативних актів України законодавцем передбачено нагляд за додержанням законів оперативними підрозділами, який покладено на органи прокуратури з наданням їх прокурорам відповідної компетенції.

У літературних джерелах різним аспектам та суміжним питанням проблеми обмеження прав людини під час документування в ОРД присвячено дослідження таких фахівців як К.В. Антонов, В.М. Аتماжитов, Д.О. Бабічев, О.М. Бандурка, К.К. Горяїнов, Е.О. Дідоренко, О.М. Джуца, О.Ф. Долженков, В.П. Захаров, О.І. Козаченко, А.Г. Маркушин, Є.М. Моїсєєв, Д.Й. Никифорчук, В.С. Овчинський, Ю.Ю. Орлов, О.О. Руденко, В.Г. Самойлов, Г.К. Сінілов, М.О. Сергатиї, О.М. Чистолінов, О.Ю. Шумилов та інші.

Загально-правові й теоретичні засади прокурорського нагляду за дотриманням законності при проведенні ОРД розкрили у своїх працях Ю.М. Грошевой, С.В. Єськов, П.М. Каркач, М.Й. Курочка, І.Є. Марочкін, М.А. Погорєцький, Б.Г. Розовський, В.Л. Соколкін, В.О. Черков та інші видатні науковці.

Утім, визнаючи беззаперечну фундаментальність наявних наукових розробок з відповідної тематики, у них поверхово визначено питання щодо системи органів прокуратури, уповноважених на здійснення нагляду за законністю обмеження прав людини під час оперативно-розшукового документування злочинів. Це обумовлює необхідність осмислення низки важливих питань з поставленої проблеми та зумовлює актуальність даної роботи.

Завдання дослідження. Завданням даної роботи є висвітлення системи органів прокуратури, що здійснюють нагляд за законністю обмеження прав людини під час оперативно-розшукового документування злочинів, та відповідних повноважень прокурорів у контексті змін до законодавства України у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України).

Виклад основного матеріалу дослідження. З прийняттям КПК України чинне законодавство зазнало ґрунтовних змін стосовно системи органів прокуратури, уповноважених здійснювати нагляд за додержанням законів суб'єктами ОРД.

Так, згідно ст. 13 Закону України "Про прокуратуру" загальну систему органів прокуратури становлять: Генеральна прокуратура України, прокуратури Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя (на правах обласних), міські, районні, міжрайонні, районні в містах. У разі необхідності Генеральний прокурор України може створювати спеціалізовані прокуратури на правах обласних, міських, районних та міжрайонних прокуратур [6].

Основні суб'єкти нагляду за додержанням законів уповноваженими оперативними підрозділами представлено положеннями ст. 14 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". Зокрема, до них відносяться: Генеральний прокурор України, його заступники, прокурори Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя і прирівняні до них прокурори та їх заступники, а також уповноважені наказом Генерального прокурора України начальники та прокурори управлінь, відділів Генеральної прокуратури України та прокуратур Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя [5].

Відповідно до Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України" Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" доповнено ч. 2 ст. 14, за якою керівники міських, районних, міжрайонних, районних в містах та прирівняних до них прокуратур, а також призначені ними прокурори здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення ОРД в оперативно-розшукових справах, заведених піднаглядними їм територіальними оперативними підрозділами правоохоронних органів [4].

Зауважимо, що вказані доповнення цілком компенсують відмінений Наказ Генерального прокурора України від 19.09.2005 р. № 4/1 гн "Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність"¹, що конкретизовано визначав структурні підрозділи органів прокуратури, призначені здійснювати відповідну наглядову діяльність.

Вельми цікавою з міркувань огляду аспекту законності обмеження прав людини під час оперативно-розшукового документування злочинів уявляється й нова редакція ст. 30 Закону України "Про прокуратуру". Згідно до її положень прокурор вживає заходів для того, щоб органи, які здійснюють ОРД, досудове розслідування (дівання та досудове слідство):

1) додержували передбачений законом порядок початку та проведення ОРД, досудового розслідування діянь, що містять ознаки кримінального правопорушення, закриття кримінального провадження, а та-

¹ Втратив чинність 19 грудня 2012 року.

кож додержували строки здійснення досудового розслідування та тримання осіб під вартою;

2) не допускали порушення законності під час проведення ОРД, досудового розслідування;

3) виявляли причини вчинення кримінальних правопорушень і умови, що сприяють цьому, вживали заходів щодо їх усунення [6].

Особливість цієї норми виявляється в поширенні наглядової діяльності відповідних прокурорів щодо дотримання законності обмеження прав людини не тільки під час проведення ОРД у класичній її формі, але й у період подальшого досудового розслідування злочинів. Такий підхід з огляду на межі оперативно-розшукового документування, на наше переконання, є закономірним, оскільки в практичній діяльності слідчих поширеною є практика застосування положень ч. 6 ст. 246 КПК України, згідно якої слідчий має право доручати уповноваженим оперативним підрозділам проведення негласних слідчих (розшукових) дій – дій, що близькі за природою до оперативно-розшукових заходів. Відповідна наглядова діяльність прокурорів набуває форми процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Крім того, положення ст. 30 Закону України "Про прокуратуру" певною мірою зумовили подальше структурно-функціональне корегування системи органів прокуратури на відомчому рівні. Зокрема, згідно ст. 3 Наказу Генеральної прокуратури України від 19.12.2012 № 4гн "Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні" нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування, в тому числі у формі процесуального керівництва ним, участь у судовому провадженні та оскарженні судових рішень щодо кримінальних правопорушень:

- віднесених до підслідності органів внутрішніх справ, Служби безпеки України, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, крім тих, що підслідні спеціалізованим підрозділам у сферах транспорту, боротьби з організованою злочинністю і корупцією, покладено на керівників і підпорядкованих їм працівників прокуратур міст, районів, міжрайонних та прирівняних до них, відповідних підрозділів прокуратур обласного рівня та Головного управління з питань нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні Генеральної прокуратури України;

- учинених неповнолітніми, за їх участю, особами, які не досягли віку притягнення до кримінальної відповідальності, а також інших (відповідно до компетенції), покладено на керівників і підпорядкованих їм працівників прокуратур міст, районів, міжрайонних та прирівняних до них, галузевих підрозділів з нагляду за додержанням прав і свобод дітей прокуратур обласного рівня та управління захисту прав і свобод дітей Генеральної прокуратури України;

- у сфері транспорту - на прокурорів спеціалізованих прокуратур з нагляду за додержанням законів у транспортній сфері та галузеві підрозділи захисту прав і свобод громадян та інтересів держави, протидії корупції та злочинності у сфері транспорту прокуратур обласного рівня, Головного управління захисту прав і свобод громадян та інтересів держави, протидії корупції та злочинності у сфері транспорту Генеральної прокуратури України;

- у сферах охорони навколишнього природного середовища і земельних відносин, що вчинені на річці Дніпро, її водосховищах, Дніпровсько-Бузькому лимані, їх водоохоронних зонах, прибережних захисних смугах, та на підприємствах, які здійснюють скиди в ці водні об'єкти, а також учинених працівниками піднаглядних екологічним прокурорам правоохоронних органів у цій сфері - на екологічних прокурорів або прокурорів відповідних галузевих підрозділів Дніпровської екологічної прокуратури;

- у сфері боротьби з організованою злочинністю та корупцією - на підрозділи нагляду за додержанням законів спецпідрозділами та іншими органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю і корупцією, прокуратур Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, Генеральної прокуратури України;

- віднесених до підслідності органів прокуратури, крім тих, що підслідні спеціалізованим підрозділам у сферах транспорту, боротьби з організованою злочинністю і корупцією та воєнній сфері, - на прокурорів міст, районів, районів у містах, міжрайонних прокурорів, галузеві підрозділи прокуратур обласного рівня з питань наглядової діяльності при проведенні досудового розслідування в органах прокуратури та Головне слідче управління і Головне управління з розслідування особливо важливих справ Генеральної прокуратури України;

- передбачених статтями 402 - 421, 423 - 435 Кримінального кодексу України та інших визначених відповідним наказом Генерального прокурора України випадках, - на спеціалізованих прокурорів з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері на правах обласних і міських та на галузевий підрозділ Генеральної прокуратури України [7].

Поряд із змінами, що сталися в вищезазначеній системі органів прокуратури, можемо спостерігати фактичне оновлення повноважень прокурорів щодо нагляду за законністю обмеження прав людини під час проведення ОРД та досудового розслідування. Так, відповідно до ч. 3 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" уповноважені прокурори мають наступні права:

1) безперешкодно входити в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

2) вимагати для перевірки розпорядження, інструкції, накази та інші акти щодо ОРД, оперативно-розшукової справи, реєстраційні, облікові, звітні, статистичні, аналітичні документи та інші відомості щодо здійснення оперативно-розшукових заходів;

3) доручати керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень закону;

4) давати письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів з метою попередження та виявлення злочинів, про розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутні;

5) давати згоду на продовження строку проведення ОРД;

6) отримувати пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять ОРД;

7) перевіряти скарги на порушення законів органами, які проводять ОРД, з ознайомленням у необхідних випадках з оперативно-розшуковими матеріалами;

8) скасовувати незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, зупинення або поновлення ОРД чи про інші рішення, що суперечать закону;

9) вживати заходів щодо усунення порушень законності під час проведення ОРД і щодо притягнення винних до встановленої законом відповідальності;

10) опротестовувати незаконну постанову суду про дозвіл або відмову на проведення оперативно-розшукових заходів [5].

Схожою, але нетотожною є компетенція прокурорів, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Щодо нагляду за законністю обмеження прав людини під час оперативно-розшукового документування злочинів можуть бути застосовані наступні повноваження прокурора, передбачені ч. 2 ст. 36 КПК України:

- починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом;

- мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;

- доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування;

- доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а у необхідних випадках особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом;

- доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;
- погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених цим Кодексом, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання [2].

Висновки. Підбиваючи підсумки викладеним положенням та умовиводам можемо зауважити, що система органів прокуратури, які здійснюють нагляд за законністю обмеження прав людини під час оперативно-розшукового документування злочинів, та їх повноваження регламентовано низкою нормативних документів, зокрема, Конституцією України, Законом України "Про прокуратуру", Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність", відомчими нормативними актами тощо. У зв'язку з прийняттям КПК України всі ці нормативно-правові акти зазнали низки кардинальних змін, що потребують поступового відпрацювання механізмів їх реалізації. Поза меж правової площини залишаються критерії оцінки ефективності відповідної наглядової діяльності органів прокуратури. Їх осмислення є предметом подальшого наукового пошуку.

Використана література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України". - Х. : Одиссей, 2012. - 360 с.
3. Лист Прокуратури Луганської області (вх. ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка № 409 від 24.02.2012).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: Закон України від 13.04.2012 // Кримінальний процесуальний кодекс України. - Х.: Одиссей, 2012. - 360 с.
5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 22. - Ст. 303.
6. Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - №53. - Ст. 793.
7. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України від 19.12.2012 № 4гн // Режим доступу : <http://document.ua/pro-organizaciyu-dijalnosti-prokuroriv-u-kriminalnomu-provad-doc126824.html>